

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

БАНДУРКА Ірина Олександрівна - доктор юридичних наук, доцент Харківського національного університету внутрішніх справ (Україна, Харків)

МАЛИНОВСЬКА Тетяна Миколаївна - кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ (Україна, Харків)

<https://orcid.org/0000-0002-7713-7617>

УДК 343.9:343.226(477)

DOI 10.32782/LAW.UA.2020.3.21

У статті розглянуті положення Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). Зазначено, що домашнє насильство є комплексною проблемою, що зачіпає та порушує цілу низку прав і свобод людини, зокрема, на життя, свободу недоторканності, жити вільно від принижуючого честі та гідності поводження тощо. Підкреслено, що в умовах пандемії COVID-19 домашнє насильство зростає, оскільки воно обумовлюється низкою обставин, зокрема, зростанням безробіття, психологічною депресією в суспільстві, тривожністю за майбутнє, конфліктністю в суспільстві.

Наголошено на необхідності ратифікації Україною Стамбульської конвенції, що послугує внесенню комплексних змін у розробці ефективної політики запобігання та протидії насильству, особливо у частинах надання захисту жертвам домашнього насильства.

Ключові слова: домашнє насильство, попередження, захист, жертва, безпека, кривдник, конфлікт.

Вступ

Українське законодавство, орієнтуючись на міжнародні стандарти в області правового статусу людини, віддає пріоритет правам особистості та створює нові механізми їх захисту.

Урядом України 7 листопада 2011 року було підписано Конвенцію Ради Європи

про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). Цей комплексний міжнародний акт, спрямований на захист, запобігання, судову відповідальність і вироблення стратегії у сфері протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству [1]. Нині необхідно ратифікувати Стамбульську конвенцію Верховною Радою України, що дасть можливість впровадити положення Конвенції в національне законодавство.

Стан дослідження

Питання удосконалення національного законодавства про протидію домашньому насильству, у т.ч. і використання міжнародного досвіду та залучення норм міжнародно-правових актів з протидії домашньому насильству вже розглядалися в наукових працях О.М. Бандурки, І.О. Бандурки, А.Б. Благої, П.О. Головка, К.Л. Левченко, О.М. Литвинова, В.В. Муранової, Т.М. Малиновської та інших. Але питання імплантації норм Стамбульської конвенції в українське законодавство спеціально не розглядалися.

Мета і завдання статті полягають в тому, щоб охарактеризувати основні положення Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція).

Виклад основного матеріалу

Виходячи із цілей та змісту Конвенції, можна стверджувати, що вона побудована навколо забезпечення безпеки та підтримки жертв домашнього насильства. Важливим положенням у цьому аспекті є ст. 5, що встановлює принцип «належної турботи» держави у ситуації домашнього насильства та насильства щодо жінок, який вперше на рівні міжнародного права був закладений у Загальній рекомендації-№ 19 Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок. Відповідно до ст. 5 країни-підписанти Конвенції зобов'язуються вживати всіх необхідних законодавчих та інших заходів для того, щоб з «належною турботою» попереджати, розслідувати, карати та забезпечувати компенсацією за акти насильства, що вчинені у приватній сфері. Це означає, що кожна держава, що ратифікує Конвенцію, має зобов'язання діяти на випередження проблем, тобто вживати всіх відповідних заходів по захисту прав людини та недопущення домашнього насильства.

З метою уніфікації національного законодавства у 2017 році Верховною Радою України до Кримінального кодексу України було внесено зміни, а саме було доповнено, зокрема, і ст. 126-1, яка передбачає кримінальне покарання за домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Також було встановлено кримінальну відповідальність за примушування до аборту та стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи, примушування до шлюбу, невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників. Кримінальний кодекс України був доповнений розділом про обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство [2].

Запроваджені новели кримінального законодавства України значною мірою враховують відповідні вимоги Стамбульської конвенції і є, безумовно, позитивними у сфері протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. Разом з тим, окрім вимоги криміналізації всіх видів домашнього насильства, міжнародні стандарти вказують на необхідність встановлення ефективних та значущих санкцій для кривдників, захисту та виявлення жертв домашнього насильства.

В умовах пандемії COVID-19 самоізоляції та відсутності соціальної взаємодії рівень випадків домашнього насильства зростає тривожними темпами. Протягом першої половини 2020 року до поліції надійшла 101 тисяча викликів через домашнє насильство. Це на 40% більше у порівнянні з минулим роком [3]. За даними ГО «Ла Страда-Україна» за місяць карантину (12 березня – 12 квітня 2020) на національну «гарячу» лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації надійшло 2 051 звернення стосовно домашнього насильства. За лютий 2019 року надійшло 1 273 звернення [4].

Наведені вище показники свідчать про те, що сучасний державний механізм та державна політика боротьби з домашнім насильством потребують оптимізації і подальшого удосконалення, у тому числі і на законодавчому рівні.

Загальні внутрішні та зовнішні чинники, що впливають сьогодні на прояви домашнього насильства, пов'язані, у першу чергу, з економічною ситуацією та матеріальним становищем кожної окремої сім'ї; психічними особливостями та особливостями виховання осіб, які скоюють насильницькі дії; недостатньою поінформованістю населення щодо виявлення випадків домашнього насильства та методів боротьби з насильством з боку держави і недержавних організацій; неефективним станом роботи державних органів у сфері попередження домашнього насильства [5, с.17].

Особлива небезпека домашнього насильства полягає у тому, що від нього страждають найменш захищені категорії верстви населення, діти, люди похилого віку, особи

з обмеженими фізичними можливостями, які є залежними від інших членів сім'ї і не в змозі самотійно захистити себе. Сьогодні в Україні не існує механізму щодо виявлення та попередження сімей, у яких вчиняється насильство, робота з особами, які потерпають від насильства, проводиться лише у разі їх особистого звернення по допомогу [6, с.50].- Профілактика є ключовим елементом комплексу координаційних та стратегічних заходів, які здійснюються державою з метою припинення насилля, а система допомоги має бути спрощеною та максимально доступною для потенційних жертв чи тих, хто вже постраждав від насилля. Тому нагальною є потреба запровадження такого механізму, який би забезпечував раннє виявлення сімей, у яких діти чи особи похилого віку, інваліди потерпають від насилля. Крім цього, необхідно звернути увагу та те, що на сьогодні в Україні не ведеться окремої статистики щодо осіб похилого віку, які постраждали від домашнього насильства, у статистичних звітах зазначається лише загальна кількість вчинених злочинів до осіб похилого віку (пенсіонерів), проте за чинним законодавством України пенсіонерами також вважають осіб, які не досягли: чоловіки – 60 років, жінки – 55 років, але мають право на різні державні пенсії (наприклад, військовослужбовці). Разом з тим, статистичні відомості про конкретних жертв домашнього насильства та винних у його вчиненні мають велике значення не лише для інформування відповідальних структур і громадян про серйозність цієї проблеми, а також можуть заохочувати потерпілих чи свідків повідомляти про випадки насильства [7,с.82]. Сьогодні все більш очевидним стає той факт, що проблема сімейного неблагополуччя в цілому і насильства, зокрема, вимагає вирішення комплексу завдань, спрямованих на розвиток практичних заходів щодо запобігання домашнього насильства та реабілітації постраждалих.

У фаховому середовищі точаться обґрунтовані дискусії з питань чи вимагає Стамбульська конвенція буквального відтворення запропонованих нею формулювань відповідних складів злочинів у національних кримінальних законодавствах. Вочевидь,

відповідь на це питання не є однозначною, оскільки міжнародні конвенції з прав людини зазвичай не дають прямих «вказівок» державі щодо конкретних формулювань законів, а вказують, швидше, на результат, який має бути досягнутий. У той же час Стамбульська конвенція як така є результатом багаторічних напрацювань міжнародно-визнаних експертів. Кожна викладена в ній норма є втіленням кращого досвіду нормативного регулювання протидії домашньому і гендерно зумовленому насильству та боротьби з цими явищами, який продемонстрував свою практичну ефективність. Це міркування видається достатнім аргументом на користь запозичення формулювань, що пропонує Конвенція, до національного законодавства і (або) тлумачення його положень з урахувань цілей, принципів та вимог Конвенції [5, с.15-16].

Законодавство України містить достатньо широкий перелік нормативно-правових актів, спрямованих на протидію домашньому насиллю. Однак якість цих нормативно-правових актів не завжди відповідає реальним потребам.

Найбільшою проблемою є раннє виявлення сімей, які страждають від насилля та надання допомоги потерпілим, організація роботи з кривдниками – особами, які вчиняють домашнє насильство. Через слабкий інституційний механізм та слабку взаємодію органів та установ, на які покладаються завдання із реалізації державної політики щодо попередження насильства, виникають проблеми із ефективністю діяльності в цій сфері і зокрема захисту жертв насилля.

Важливим кроком вдосконалення національного законодавства стане ратифікація Верховною Радою України Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), що послугує внесенню комплексних змін у розробці ефективної політики запобігання та протидії насильству особливо у частинах надання захисту жертвам домашнього насильства. У Цьому випадку мова йде не тільки про внесення змін до законодавства, а й розроблення системи впровадження відповідних програм навчання фахівців, програм

освіти населення, спрямованих на усвідомлення базових принципів, зокрема, на життя, свободу, недоторканність, права людини жити вільно від принижуючого честь та гідність поводження тощо.

Конвенція орієнтована не тільки на боротьбу з проявами насильства, а й значною мірою – на запобігання насильству, його профілактику, зокрема, через інструменти інформування та освіти населення, спеціальної підготовки фахівців (суддів, медичного персоналу, психологів та ін.), що у професійній діяльності мають справу з випадками насильства, заохочення самостійності жінок, зміну насильницької манери поведінки через розробку та запровадження програм із запобігання домашньому насильству та комплексної допомоги службам, що працюють з кривдниками, які вчинили домашнє насильство.

Висновок

Інтеграція до Європейського Союзу є одним із пріоритетних напрямків зовнішньої політики України. Україна поступово адаптує своє законодавство до стандартів ЄС, робить спроби здійснювати необхідні політичні й економічні реформи, вести відповідну соціальну та екологічну політику. Пріоритетне місце займає захист прав та свобод людини та відповідальність держави за здійснення ефективної політики запобігання та протидії насильству, а також за допомогу тим, хто її потребує. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) втілює головні принципи: захист постраждалих та покарання кривдників.

Ратифікація Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), якою врегульовано правове поле для надання допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства надасть можливість запровадити систему комплексного вирішення проблеми, яка вочевидь існує в нашому суспільстві.

Література

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція): запитання та відповіді. URL: <https://rm.coe.int/istanbul-convention-questionsand-answers-ukrainian/1680944874> (дата звернення 20.11.2020)

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. (в редакції станом на 14.11.2020 р.) Сайт Верховної Ради України, 2020. – ст.131. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 25.11.2020)

3. Б. Ткачук . Кількість скарг на домашнє насильство зросла на 40%. Це понад сто тисяч викликів за пів року [Електронний ресурс].Сайт Суспільство, 2020. – URL: <https://hromadske.ua/posts/kilkist-skarg-na-domashnye-nasilstvo-zroslo-na-40-se-ponadsto-tisyach-viklikiv-za-piv-roku> (дата звернення 25.11.2020)

4. Кількість звернень щодо домашнього насильства під час карантину стрімко зростає! [Електронний ресурс].Сайт Україна: Ла-Страда, 2020. URL: <https://la-strada.org.ua/novyny/elementor-1965.html> (дата звернення 26.11.2020)

5. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству [Монографія] / А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головка, В. В. Муранова та ін. / За заг. ред. А. О. Галай. — К.: КНТ, 2014. — 160 с.

6. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001–2011 роки / Кол. авт.: О.М. Бандурка, О.Ф. Бондаренко, В.О. Брижик, та ін.; заг. ред. О.М. Бандурки, К.Б. Левченко; вступ. слово О.О. Зарубінського . Х. :Видавництво «Права людини». 2011. 240 с.

7. Малиновська Т.М. Володіна О.О. Профілактика вчинення домашнього насильства щодо осіб похилого віку / Право і безпека/ Х. 2020. № 2 (77) С. 81-85

References

1. Konventsiiia Rady Yevropy pro zapobihannia nasyilstvu stosovno zhinok i domashnomu nasyilstvu ta borotbu z tsymy yavyshchamy (Stambulska konventsiiia):

zapytannia ta vidpovidi. Rezhym dostupu: <https://rm.coe.int/istanbul-convention-questionsand-answers-ukrainian/1680944874>

2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. (v redaktsii stanom na 14.11.2020 r.) Sait Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2020. – st.131. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. B. Tkachuk . Kilkist skarh na domashnie nasylstvo zrosla na 40%. Tse ponad sto tysiach vyklykiv za piv roku [Elektronnyi resurs]. Sait Suspilstvo, 2020. – Rezhym dostupu: <https://hromadske.ua/posts/kilkist-skarg-na-domashnye-nasilstvo-zrosla-na-40-ce-ponad-sto-tisyach-viklykiv-za-piv-roku>

4. Kilkist zvernenn shchodo domashnoho nasylstva pid chas karantynu strimko zrostaie! [Elektronnyi resurs].Sait Ukraina: La-Strada, 2020. – Rezhym dostupu: <https://la-strada.org.ua/novyny/elementor-1965.html>

5. Mizhnarodnyi dosvid poperedzhennia ta protydii domashnomu nasylstvu [Monohrafiia] / A. O. Halai, V. O. Halai, L. O. Holovko, V. V. Muranova ta in. / Za zah. red. A. O. Halaia. — K.: KNT, 2014. — 160 s.

6. Monitorynh stanu vykonanniazakonodavstva Ukrainy shchodo protydiinasylystvu v simi. 2001–2011 roky / Kol. avt.: O.M. Bandurka, O.F. Bondarenko, V.O. Bryzhyk, ta in.; zah. red. O.M. Bandurky, K.B. Levchenko; vstup. slovo

O.O. Zarubinskoho . Kh. : Vydavnytstvo «Prava liudyny». 2011. 240 s.

7. Malynovska T.M. Volodina O.O. Profilaktyka vchynennia domashnoho nasylstva shchodo osib pokhyloho viku / Pravo i bezpeka/ Kh. 2020. № 2 (77) S. 81-85

*Bandurka Iruna,
Malynovska Tatyana*

IMPLEMENTATION OF THE ISTANBUL CONVENTION'S STANDARDS IN THE CONTEXT OF COMBATING DOMESTIC VIOLENCE

The authors of the article have presented the principles of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). It has been emphasized that domestic violence is a complex problem that affects and violates a number of human rights and freedoms, including life, liberty, inviolability, living freely from degrading treatment and dignity, etc. The authors have emphasized that Ukraine has to ratify the Istanbul Convention, which serves to make comprehensive changes in developing effective policies to prevent and combat violence, especially in terms of providing protection to victims of domestic violence.

Key words: domestic violence, prevention, protection, a victim, security, an abuser, conflict.